

MAKTABLARDA TASVIRIY SAN'AT DARSLARINING O'QITILISH TARTIBI VA MAZMUNI

Oltmishev Toxir Turg'unovich

*A.Qodiriy nomidagi JDPI, Tasviriy san'at va muhandislik grafikasi kafedrası katta
o'qituvchisi, Jizzax, O'zbekiston
e-mail:daddy111266@gmail.com*

Annotasiya. "Tasviriy san'at" o'quv predmeti ma'naviy madaniyatning tarkibiy qismlaridan biri bo'lgan badiiy madaniyatni uyg'un rivojlanishga xizmat qiladi va shaxs uchun muhim bolgan qator sifatлами rivojlantirishgayordam beradi. Bu esa o'quvchilarni milliy merosni o'zlashtirish hamda umuminsoniy qadriyatlar bilan yaqindan tanishishlari uchun imkoniyat yaratadi. Maktabda tasviriy san'at darslarida mashg'ulotlarning quyidagi turlari bo'yicha ishlar olib boriladi.

Kalit so'zlar: *Natura, perspektiva, qoralama, natyurmort, kompozitsiya, rasm.*

Annotation. *The subject of "Fine Arts" serves the harmonious development of artistic culture, which is one of the components of spiritual culture, and helps to develop a number of qualities that are not important for the individual. This will allow students to master the national heritage and get acquainted with universal values. The following types of activities are taught in the school's fine arts classes.*

Keywords: *Nature, perspective, draft, still life, composition, painting.*

"Tasviriy san'at" o'quv predmeti ma'naviy madaniyatning tarkibiy qismlaridan biri bo'lgan badiiy madaniyatni uyg'un rivojlanishga xizmat qiladi va shaxs uchun muhim bo'lgan qator sifatлами rivojlantirishga yordam beradi. Bu esa o'quvchilarni milliy merosni o'zlashtirish hamda umuminsoniy qadriyatlar bilan yaqindan tanishishlari uchun imkoniyat yaratadi. Maktabda tasviriy san'at darslarida mashg'ulotlarning quyidagi turlari bo'yicha ishlar olib boriladi:

Borliqni idrok etish; San'atni idrok etish; a) Naturadan rasm ishlash. b) Naturadan haykal ishlash.

Kompozitsiya: A) Rangtasvir kompozitsiyasi. B) Dekorativ kompozitsiya. V) Haykaltaroshlik kompozitsiyasi.

Mazkur o'quv predmetidagi ta'lim va tarbiya asosan ikki bo'limdan (amaliy va nazariy) tashkil topadi:

Amaliy ishlar birinchi sinfdan to'rtinchi sinfgacha, asosan. to'rtta o'quv masalalarini hal qilishga qaratiladi;

1. Kompozitsion faoliyat.
2. Rang va bo'yoqlar.

3. Shakl, proporsiya, konstruksiya.

4. Fazo (makon).

Boshlang'ich sinflarda o'tiladigan amaliy mashg'ulotlar jarayonida bolalarda qatilylik, faoliik, o'z kuchiga ishonch hosil qilinadi, shuningdek, ijodkorlik, mustaqil fikr yuritish va ishlash qobiliyatlarini tarbiyalash yetakchi o'rinni egallaydi. Bu o'rinda o'quvchilar vazifani ko'rgazmali tarzda, obrazlar orqali idrok etishlari talab etiladi.

Boshlang'ich sinflarda bo'yoq bilan ishlash mashg'ulotlarida ranglarning turli tus va och-to'qligini farqlay bilishga, kerakli ranglarni tanlay olishga o'rgatish asosiy vazifadir. Bu sinflarda ko'proq guash, akvarel bo'yog'idan foydalaniladi va ularni esa aralashtirib ham ishlatish mumkin. Dasturda qadimgi va hozirgi zamon o'zbek tasviriy san'atini o'rganishga alohida e'tibor berilgan bo'lib, u birinchi sinfdan boshlab oxirgi sinfgacha katta o'rinni egallaydi. Bunda har bir mashg'ulotlarda o'zbek xalq amaliy san'ati, O'rta Osiyo va o'zbek tasviriy san'ati asarlari, hozirgi o'zbek tasviriy va amaliy san'ati namunalari keng foydalaniladi. O'quv predmetining, amaliy san'at, xususan xalq amaliy san'atiga kata o'rin beriladi. Birinchi sinfdan boshlab turli naqsh namunalari chizdiriladi. O'qituvchi tomonidan tavsiya etilgan naqsh sxemalari va elementlari asosida bolalar turli predmetlar uchun naqsh ishlaydilar.

Mustaqil ravishda butunlay ijodiy naqshlar tuzadilar, dekorativ bezak ishlarini bajaradilar. Bu vazifalarni bajarishda bolalar asosiy e'tibomi dekorativ kompozitsiyalarni chiroyli ko'rinishda tuzish va rang tuslarini to'g'ri tanlashga qaratadilar.

Borliqni idrok etish

Borliqni idrok etish o'quvchilarning estetik didini, mazkur sohaga doir tushunchalari, tasavvur va xotiralarini o'stirishda muhim rol o'ynaydi. Borliqni idrok etish mashg'ulotlari odatda mavzuli kompozitsiyalarni bajarishdan oldin o'tkaziladi. Bunda mavzuga oid kompozitsiyaga tegishli muhim obyektlarni yaxshilab kuzatadilar. Dasturda borliqni idrok etish mashg'uloti uchun maxsus o'quv soatlari ham ajratilgan. O'qituvchi o'z imkoniyati va sharoitidan kelib chiqib, darsni suhbat tarzida yoki amaliy mashg'ulot bilan qo'shib o'tkazishi mumkin. Tabiat qo'yniga qilingan sayohat tarzidagi mashg'ulotlar jarayonida o'quvchilar ayrim obyektlarning xomaki rasmini oddiy qalamda yoki bo'yoqda ishlashlari mumkin. Mavzuli kompozitsiyalar ishlashda esa ana shu xomaki rasmlardan ham foydalaniladi. Borliqni to'laqonli idrok etish, tevarak-atrofni, hayotdagi voqea va hodisalarai bevosita kuzatish asosida olingan taassurotlar, tushunchalar hamda atrof-muhitga nisbatan estetik munosabatda bo'lish singarilar bilan bog'liqdir. Boshlang'ich sinflarda bolalar o'simliklar, hayvonlar, qushlar, baliqlarni kuzatadilar, tabiatning turli fasllardagi ko'rinishlari, kayfiyati

(quvonchli, g'amgin, o'ychan va hokazo) haqida tasavvurga ega bo'ladilar va ulami tasvirlaydilar. Boshlang'ich sinflarda borliq haqida suhbatlar o'tkazish o'quvchilarga hayotdagi ba'zi bir hodisalarai kengroq bilib olishlariga yordam beradi. Narsalarning shakli, tuzilishi, rangi kabilarni ma'lum miqdorda tahlil qilish va umumlashtirishdek muhim sifatlamini o'stirishga imkon yaratadi.

Naturaga qarab tasvirlash. Natyurmort.

Boshlang'ich sinflarda asosiy vazifa o'quvchilarda narsalarning nisbati, tuzilishi, shakli, rang jihatdan tahlil qilish va tasvirlash malakasini hosil qilishdan iborat. Shuningdek, o'quvchilar avval tasvirlanayotgan narsaning umumiy va estetik jihatdan ahamiyatli tomonlarini aniqlab oladilar, keyin esa narsaning qismlari va detallarini aks ettirishni o'rganadilar. Naturaga qarab rasm chizish vazifalari 1-2 dars davomida va qisqa muddatli (5-15 daqiqa davomida bajaradigan lavha va chizgilar) bo'lishi mumkin. Xomaki ish va chizgilar darsning muayyan mavzusidan kelib chiqib, darsning boshlanish qismi, o'rtasi yoki oxirida bajarilishi mumkin. O'quvchilarning ko'rib, eslab qolish qobiliyatini, makon haqidagi tasavvurlarini rivojlantirish uchun ularga eslab va tasavvur qilib rasm chizish bo'yicha ko'proq vazifa berish kerak bol'adi. Naturaga qarab chizilgan rasmlarni bo'yash (ya'ni rangtasvir ishlash) mashg'ulotlarida bolalar e'tibori ranglar uyg'unligini idrok qilishni rivojlantirishga, akvarel yoki guash bo'yoqlari bilan asliga qarab, eslab qolib va tasavvur qilib chizishga qaratilgan. Rangtasvir mashg'ulotlari o'quvchilarga idrok qilish orqali atrof-muhitning ranglarda ifodalangan go'zalligini bilish imkoniyatini berib, ularning ruhan o'sishiga ko'maklashadi, bolalarning estetik didini o'stiradi. Naturaga qarab rasm ishlash mashg'ulotlarida o'qituvchi bolalar e'tiborini tasvirlanayotgan obyektlarning nafis va go'zalligi, ranglarning hamohangligi, shakl mutanosibligiga, tasvirlanayotgan buyumlar orasidagi o'zaro mantiqiy bog'liqlik kabilarga qaratadi. b) Naturaga qarab haykal ishlash o'quvchilar uchun qiziqarli mashg'ulot turi bo'lib, naturani ko'ra bilish, uning shaklini, hajmini, tuzilishi va o'lchov nisbatlarini to'g'ri olishga o'rgatadi. Shuningdek, bunday mashg'ulotlarda haykaltaroshlikda qo'llaniladigan material va asboblarni bilish yuzasidan muayyan bilim va malaka hosil qilinadi. Bulardan tashqari o'quvchilar tuzilishi jihatidan unchalik murakkab bo'lmagan haykallarni alohida-alohida va yaxlit loy bo'laklaridan ishlash yo'llarini ham o'rganadilar. Bunday darslarda bolalar hajmli va relefli haykallar ishlaydilar. Natura uchun narsaning tuzilishi, rangi, proporsiyalari aniq ko'rinib turadiganlari tanlab olinadi. Natura chizish uchun qo'yilgach, uni har tomonlama diqqat bilan kuzatish, qismlarning o'zaro bog'liqligini va farqini taqqoslash orqali aniqlab olish zarur boladi. Haykaltaroshlik ishlarida natura hajmdor qilib tasvirlanayotganligi tufayli ish jarayonida turli tomonlarga aylantirib turiladi. Mashg'ulot o'tkazilayotgan xonada yorag'lik chap tomondan tushishi va naturaning shakli

yaqqol ko‘rinib turishi maqsadga muvofiqdir. Dars uchun kerakli natura topilmagan yoki uni sinfga olib kirish imkoni bol‘magan taqdirda ulaming rasmini ishlash, tashqarida kuzatish yoki rasmiga qarab amalga oshiriladi.

Yuqorida bildirilgan fikrlar tasviriy san‘at darslarini maktablarda o‘qitilishi tartiblari juda to‘g‘ri tavsiya etilgan , lekin narsani o‘ziga qarab rasm chizish uchun maktablardagi sinf xonalar va o‘quvchilar guruhi talab darajasidamikan, afsuski yo‘q.

Birinchidan narsani o‘ziga qarab rasm chizishning ma‘lum qoidalari bor. Rasm chizayotgan o‘quvchi bilan natura oralig‘idagi masofa naturaning balandligining 1,5, 2 barobarini tasgkil qilishi kerak , natura balanadligi agar 20 sm bo‘lsa , demak o‘quvchi naturadan 30-40 sm da o‘tirishi lozim. Mazkur holatda o‘quvchiga chizilayotgan naturaning eng mayda detallari ham aniq ko‘rinadi va rasm sifatli va aniq chiziladi. Ikkinchidan bir natura atrofiga 5-6 nafar o‘quvchi jamlanishi lozim , agar xozirgi kunda maktablardagi sinflarda o‘quvchilar soniga nazar solsak 30-35 nafarni tashkil qilmoqda. O‘quvchilar sonining ko‘pligi tasviriy san‘at darslarini o‘zlashtirishga salbiy ta‘sirini ko‘ratadi. Dars jarayonida har bir o‘quvchi bilan alohida-alohida ishlamas o‘qituvchi yaxshi natijaga erisha olmaydi .O‘qituvchi rasm darsida yuqori o‘zlashtirish natijasiga erishishi uchun esa darslarni kichik guruhlarga bo‘lib olib borish talab etiladi. Rus pedagog rassomi P. Chistyakov rasm chizish bu - naturani ko‘rish va fikrlashdir degan edi. Rasm chizish o‘quvchilarimizni mustaqil fikrlashga o‘rgatar ekan, demak vatanimiz kelajagi uchun bizga o‘z mustaqil fikriga ega yoshlarni tayyorlash uchun maktablardagi tasviriy san‘at darslarini faqat mutaxassis o‘qituvchilar olib borishini va yetarli sart- sharoitlar yaratishimiz lozim ekan.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati

- 1.S.F.Abdurasilov. Tasviriy san‘atni o‘qitish metodikasi.Toshkent.Fan va texnologiya. 2012
- 2.Abdirasilov S.F., Tolipov N.X. Tasviriy san‘at o‘qitish metodikasi. Toshkent Aloqachi. 2007.
3. Boymetov B.B., Abdirasilov S.F. Chizmatasvir.Toshkent.G‘ofur G‘ulom. 2004.
4. Nabiyev M.N. Rangshunoslik.Toshkent . O‘qituvchi. 1995
5. Oripov B. Tasviriy san‘at va uni o‘qitish metodikasi. Toshkent. Ilm-Ziyo. 2006.